

RANÉ KŘEŠŤANSKÉ APOKRYFY

MacDonald, Dennis R., *The Acts of Andrew /Skutky Ondřeje/*; (Hills, J. V.; Attridge, H. W. /eds./, *Early Christian Apocrypha &. Volume I: The Acts of Andrew*; Polebridge Press, Santa Rosa – California, 2005), viii + 127 stran; ISBN 0-944344-55-0

V nově vzniklé edici *Early Christian Apocrypha & (ECA &)*, jež je zaměřena na prezentaci raně křesťanských apokryfních textů, jakož i děl souvisejících (např. homiletické, polemické či exegetické traktáty – ortodoxní i heretické), vyšly jedny z pěti „velkých“ apokryfních skutků – *Skutky Ondřeje (The Acts of Andrew)*. Cílem editorů *ECA &* je prezentovat zmiňovaný okruh literatury v živém a moderním překladu do americké angličtiny, jenž uspokojí jak specialisty, tak širší okruh zájemců, kterým kromě fundovaného překladu z původních jazyků nabídne i úvody, bibliografie a zprostředkování dobového kontextu. Pro čtenáře má být rovněž vždy vypracován stručný komentář, který přiblíží dějovou linii, teologickou argumentaci a oproti předchozím edicím, které členily texty do sekcí nebo kapitol, nabízí *ECA &* (a *Skutky Ondřeje* to potvrzují) členění do jednotlivých veršů. Dalším významným přínosem edice je vytvoření systému „křížových odkazů“, které jsou rozmístěny na vnějších okrajích strany, a to nejen ke spisům biblického kánonu, ale i k literatuře nekanonické, což značně rozšiřuje možnosti využití při komparativních studiích.

Srovnáme-li předsevzetí editorů (str. vii) s tím, co první svazek edice skutečně nabízí, je patrné, že se zamýšlené záměry podařilo naplnit a je velmi pravděpodobné, že řada publikací vydávaná pod vedením renomovaných autorit Juliana V. Hillse a Harolda W. Attridge vstoupí do širokého povědomí odborné i tématicky zainteresované veřejnosti.

První svazek edice *ECA & – The Acts of Andrew*, vypracoval **Dennis Ronald MacDonald** (1946), profesor Nového zákona a raného křesťanství z Claremontské školy teologie v Kalifornii (Claremont School of Theology, California), jehož monografie, překlady (*The Legend and the Apostle. The Battle for Paul in Story and Canon /1983/; The Acts of Andrew and The Acts of Andrew and Matthias in the City of the Cannibals /1990/*) i stati v periodikách a sbornících (namátkou: *Apocryphal and Canonical Narratives about Paul /1990/; The Acts of Paul and The Acts of Peter: Which Came First? /1992/; The Acts of Paul and The Acts of John: Which Came First? /1993/*) výrazně zasáhly do světové diskuse v oblasti (raných) apokryfních skutků apoštolů. Vlastní překlad *Skutků Ondřeje* (spolu s komentářem a odkazy) zaujímá strany 19–115, přičemž kromě seznamu zkratk (str. viii), „Předmluvy k sérii“ (str. vii) a „Úvodu“ (str. 1–17), obsahuje publikace i přehled bibliografie včetně odkazů na edice původních textů (str. 117–120) a vzhledem k prezentovaným apokryfním skutkům komparačně sestavený index biblických knih, starozákonních apokryfů, pseudoepigrafů, novozákonních apokryfů i jiné křesťanské a starověké literatury (str. 121–127).

Čtenáře publikace bezesporu zaujme poměrně stručný, avšak informacemi a originálními tezemi nešetřící „literárně-teologický“ úvod, který poskytuje vzhled do otázek spjatých s fragmentárním charakterem díla, autorstvím jednotlivých částí textu a jeho pramenů, literární stavbou a kompozicí, datováním, jakož i vztahem *Skutků Ondřeje* ke *Skutkům Ondřeje a Matěje (The Acts of Andrew and Matthias)*. Vynechány nejsou ani možné spojnice s klasickou řeckou literaturou (což je téma, které autor podrobně řešil již ve své knize *Christianizing Homer. The Odyssey, Plato, and The Acts of Andrew /1994/*).

MacDonald přichází také se specifickými postoji a řešeními, mezi něž patří snaha o rekonstrukci textu *Skutků Ondřeje*, na níž zakládá svůj překlad. Nepostupuje tedy podle Priourovy rekonstrukce textu, která je odlišná, ale na rozdíl od něj se domnívá, že *Skutky Ondřeje a Matěje*, které jsou prezentovány odděleně, mohly být v některých verzích součástí *Skutků Ondřejových*. (J.-M. Prieur zastává názor, že *Skutky Ondřeje a Matěje* jsou mnohem pozdější záležitostí.) V praxi to znamená, že se obě rekonstrukce liší i délkou, neboť na počátek svého překladu zařadil MacDonald *Skutky Ondřeje a Matěje* (str. 19–42), teprve po nich následuje část *Skutků Ondřeje* (str. 43–76) a poté následuje „Umučení Ondřeje“ (str. 77–111). V doplňujícím oddílu (str. 113–115) zmiňuje autor texty převzaté z různorodých tradic (Miscellaneous Traditions), které se ke Skutkům Ondřejovým váží, konkrétně o Augustina – *Contra Felicem* 6, delší verzi Ondřejovy řeči ke kříži, zařaditelnou do oddílu 54, která se opírá také o arménské znění, a dále pak o *Bodleian ms Copt. f. 103 (P)*, který však nemůže být ke *Skutkům Ondřeje* s jistotou přiřazen.

Skutkům Ondřeje a Matěje věnuje MacDonald mimořádnou pozornost a poukazuje na fakt, že tyto apokryfní skutky jsou ovlivněny septuagintní verzí příběhu proroka Jonáše. Dále jej zajímá trasa, na níž pokračují apoštolova dobrodružství, jež je líčena v podání Řehoře z Tours (asi r. 540–594 /604/) a v této souvislosti si všimá také Flamionových závěrů, které konstatují zjevnou stylistickou odlišnost „kanibalského příběhu“ a zbytků *Skutků Ondřejových*, což svědčí o tom, že Řehoř z Tours zapracoval oboje skutky (*Skutky Ondřeje a Matěje ve městě kanibalů i Skutky Ondřeje*) do své verze a část ze *Skutků Ondřeje a Matěje ve městě kanibalů* umístil na počátek svého díla.

Zajímavým místem MacDonaldových rozborů je zkoumání názvu města kanibalů, které Řehoř označuje jako „Myrmidonia“, což dle J. Flamiona znamená, že znal pouze odvozené verze příběhu, neboť nejlepší řecké texty *Skutků Ondřeje a Matěje* slovo Myrmidonia neobsahují. Naproti tomu však latinské verze textu z 6. až 7. století odkazy k Myrmidonii obsahují, ač Řehořovy manuskripty označují variabilně: Mermidona, Mirmidona, Mirmidonia, Myrmidona a Myrmidonia. Jiné západní dokumenty čtou Myrmidon, Myrmidonensis, Mermedonia, Marmedonia, Marmadonia. Později se dokonce objevuje Medea (manuskript *Umučení Matouše* z 8. stol.) a Mirdone (ve staré francouzské verzi *Vie saint Andrier l'apostle*). Pozdější řecké texty jmenují město jako Myrménis a Myrméné (9. a 11. stol. manuskripty *Umučení Ondřeje*), jakož i Myrné, Myrméké nebo Smyrméké a Smyrna (10. stol.).

Za těmito názvy byla viděna města Sinope, Atény, neznámé město Titaran, Sebastopolis Magna, nejčastěji pak starobylé město Myrmekion na Krymském poloostrově, které bývá vztahováno se Skythii. Podle Eusebia (*Hist. eccl.* 3.1) umístil Origenés Ondřejovu službu právě do Skythie, což činí i *Recensio Vaticana* (latinský text /báseň/ ze 7. a 8. stol. o Ondřeji a Matěji). Na základě starověkých zpráv ve vnímání obyvatel Skythie jako kanibalů (Herodotus, Aristotelés, Strabo, Aeysschyllus, Tertullian), je tato poslední identifikace možná. Zde však vstupuje do hry MacDonalдова interpretace, která staví na faktu, že Myrmidonia se nenachází na mapě říše Římské, ale na „mapě představivosti“ a její význam není geografický, ale mytologický. Název města pak je ve skutečnosti odvozen od řeckého slova *myrmex* (pl. *myrmekes*), což znamená „mravenec“ a Myrmidonia je jakési „Antville“, tedy mravenčí město. K pečení obětí mají kanibalové uprostřed města vztyčenu obří pec (ř. *klibanos*), která dle dřívějších zvyklostí byla částečně zapuštěná do země, měla zdi kónických tvarů a otevírací špičku. Pec silně připomíná mraveniště a zvyky obyvatel i jejich sociální řád mravence, což autor přesvědčivě dovozuje. Výsledkem zkoumání etymologie slova a dalších analýz chování obyvatel města je MacDonaldivo stanovisko, že řecké texty těchto skutků odstraňují cíleně slovo Myrmidonia kvůli jeho mýtickému pozadí. Naproti tomu latinské a anglosaské manuskripty jméno města ponechávají (ve třinácti variantách výslovnosti), protože západní čtenář, pro něhož byli mravenci *formicae* nebo *aemettes*, neměl o pochybném původu Myrmidonie jako města *myrmekes* ponětí.

Následující úvahy v této sekci věnuje MacDonalď délce textu, případným vazbám některých dalších apokryfních skutků na *Skutky Ondřeje* a podobě příběhu v dalších manuskriptech. Všimá si i gramatických zvláštností a upozorňuje na hypotetický charakter rekonstrukcí týkajících se otázek autorství (str. 6-8), a to ať jsou již za autory *Skutků Ondřeje* považováni filosofové Xenocharidés a Leonidas (Innocent I., 5. stol.) či anonymní křesťanský intelektuál z Patrasu, který uchoval legendu o Ondřejově návštěvě v oněch končinách (Flamion). Stejně tak považuje za pozdní dataci do druhé poloviny 3. století, kterou zastával Flamion a po zvážení argumentů Origena, E. Junoda a A. Dihlea dochází k názoru, že *Skutky Ondřeje* vznikly nejpозději do r. 200.

Přínosné je i MacDonaldivo hodnocení manuskriptů a textů či jejich typů, které se týká jím prezentovaných *Skutků Ondřeje* a jejich tří částí, které zahrnuje i *Skutky Ondřeje a Matěje ve městě kanibalů* a *Skutky Ondřeje a Matěje*. Ve stejném oddíle pak neopomíjí učinit základní literární charakteristiku materiálu (*bios* – Epiphanius, 9. stol.; *Laudatio* – Nicetas, 9. stol.; *Narratio* – 8. stol.) a čtenáře upozorní na to, že třetí část jeho překladu (*Umučení Ondřeje*) je eklektickou rekonstrukcí založenou na recensích řecké, latinské a arménské, což je jeho osobním (ale i Priurovým) přínosem oproti dobám minulým.

Originální jsou i MacDonaldivy úvahy nad vztahem *Skutků Ondřeje* ke klasické řecké literatuře, kde dochází k závěru, že autor těchto skutků zamýšlel psát „křesťanskou Odysseu“ a imitoval i některá další řecká klasická díla (str. 13–17). Ondřej se jeví nejen jako křesťanský Odysseus, ale i jako křesťanský Sókrates,

kteřý jde ochotně na smrt a platí zde, že *Skutky Ondřeje* nahrazují pochybné vlastnosti Homérových hrdinů křesťanskými ctnostmi. Ondřej pak prezentuje apoštola, který se hodí nejlépe za „nového Odyssea“, neboť zde nastupuje asociace ř. *Andreas / andria* – je tedy ztělesněnou „mužností“, bratrem Petrovým a rybářem lidí, který má přivést Řeky k Ježíši.

Výkladové i překladatelské poznámky k textu jsou velmi přehledně zpracovány a jejich hodnotu zvyšuje i doložení potřebného čtení a pojmů pod textem (či čarou) přímo v řečtině, latině i koptštině. Vložený komentář autora (editorů) napomáhá k pochopení rozličných verzí, vynechávek i samotného znění textu (např. str. 58–59, 63–64) a orientaci v různých typech poskytovaných informací usnadňuje i pro tyto účely přizpůsobená grafická úprava stran (str. 18).

Jiří Lukeš

DYNAMIKA VZNIKU NOVÉHO ZÁKONA: OD VYPRAVĚNÍ KE KÁNONU

*G. Theißen: Úvod do Nového zákona, Jihlava: Mlýn, 2008, 133 s.
(k poctě prof. Gerdu Theißenovi)*

Recenzi *Úvodu do Nového zákona* z pera německého novozákoníka Gerda Theißen chci uvést krátkým laudatio. V minulém roce oslavil 65. narozeniny prof. Theißen, držitel celé řady čestných doktorátů a dlouholetý profesor heidelberské university. Na počest ukončení jeho učitelského působení bylo domácí teologickou fakultou, kde vyučoval dlouhých 28 let, uspořádáno novozákonní symposium (4.–6. 7. 2008). Třídenní setkání zahrnovalo slavnostní přednášky, rozloučení děkana prof. Manfreda Oeminga, odborné symposium, diskusi, slavnostní večeři i nedělní bohoslužbu. Jednotlivé přednášky symposia kopirovaly tržiště Theißenova bádání, kterým je především historický Ježíš, sociologické zkoumání raného křesťanství, teologie raného křesťanství nebo psychologická exegeze. Referáty se také vyrovnávaly s autorovým pojetím vzniku NZ z literárního hlediska, které představil ve své novější monografii: *Die Entstehung des Neuen Testaments als literaturgeschichtliches Problem* (2007). Na osobních stránkách prof. Theißen je dostupný úplný seznam vědeckých publikací, včetně jazyků, do kterých byly přeloženy, osobních údajů a fotografie (viz níže).

Samostatné laudatio jsem hodlal nadepsat: Gerd Theißen – vědec, učitel a „Doktorvater“. Německý novozákoník je příkladem zřídka se vyskytující kombinace. Theißen je světově uznávaný odborník s velkým počtem publikací, vědec s učitelským srdcem a „Doktorvater“ se zájmem o budoucí odborníky na poli novozákonního bádání. Kolegové a kolegyně z pražské evangelické teologické fakulty, kteří v Heidelbergu strávili delší čas, moji zkušenost potvrzují. Za účelem vzájemného poznávání a zapojení zahraničních studentů vznikl „Montagskreis“ - neformál-